

Jedna noć pod krevetom.

Novela.

Napisao **Aron Kšický**, Osijek.

Nikada još nijesu učenici talmud-tore tako često izostajali sa školske obuke, kao onda, kada se u malenom gradiću Jalovki pojavio novi kantor Ruvke sa svojom pjevačkom družinom, kojoj se čitava općina upravo divila. »Aj, aj, aj,« jadikovao je i uzdisao rabi Hiršl, učitelj talmuda, kada je stupio u školsku sobu i opazio, da nema gotovo ni trećine njegovih učenika.

»Gdje je zaboga Berl, gdje je Šmerl, gdje Hackel pa Tordres? — Kako da započnem bez Leisera teški odlomak »Nešer«?»

Nije rabi Hiršl bio jedini, koji se tužio tomu zlu, jadikovali su i drugi učitelji talmud-tore. Ah, ta čudna školska mladež, kao da je đavo u nju ušao! Ne mari vam ona više za talmud, već stoji čitav božji dan pod prozorom kantorovog stana, koji sa svojim pjevačima drži pokuse, pa prisluškuje lijepim i milozvučnim melodijama. Tako eto ona stoji, ne miče se sa mjesta, pa sluša i samo sluša, ne mareći baš ništa ni za kuću svoju ni za školu; mladež kao da veli: »Što me se tiče otac, što mati, što škola i učitelji!« Nju vuče nešto sa neodoljivom silom onamo, k prozoru kantordova stana.....

Nedaleko one stare i gotovo već trošne bogomolje stoji prostrana kuća, u kojoj stanuje novi kantor. Veliki su prozori za vrijeme vrućih ljetnih dana uvijek otvoreni i kroz njih prodiru lijepi i čisti zvukovi pjesama..... onamo hrli mladež gradića Jalovke, da vidi, da čuje..... Usred oveće sobe stoji duguljasti stol, na kojemu se u svako doba nalazi vrući samovar velikog obujma. Na čelu stola sjedi kantor Ruvke, crvenokosi debeljko od kojih četrdeset godina, srednjega rasta i okrugla nabuhla lica i pije

čaj. On se pri tom važnom poslu neobično jako znoji, budući da je već desetu čašu popio; on zapravo ni ne pije, on upravo toči vrući čaj u sebe..... mora da je vraški žedan. Taj vam je kantor čudan čovjek, sebičnjak prvoga reda, koji samo sebe voli; drugi za njega mnogo ne važe. Upravo je ispio posljednju čašu i postavio je obrnuto na stol (kanda Neronov znak o miru.....). Njegovi su ga pjevači dosada požudno promatrali, pa istom tada, kada su svi zapjevali novi »Ato nigleso«, dobio je svaki čašicu čaja. »Započeo je sa velikim, a završio kod malenog«, tačno onako, kako veli Sveto Pismo. Isprva bili su počašćeni basovi i tenori, a zatim, ako je u samovaru još štogod preostalo, soprani i altisti. Kantoru naime često dolaze gosti na čaj, tako: Elje, šadhen, Kive, badhen, pa Jankef, krojač, Berl, postolar i Leml, kovač..... Ovi vam ljudi imaju uvijek vremena, da se malko okrijepe sa toplim čajem, oni su stalni poštivači kantorovi, jer neobično ljube lijepu židovsku pjesmu, pa će za kantora staviti i život svoj na kocku, ako to baš mora da bude. Učenjaci talmuda su vam naime sasvim drugi ljudi, negoli obrtnici. Dok prvi nalaze opće zadovoljstvo — učeći rabinske znanosti (oni veoma poštivaju rabine), za židovskog je obrtnika najveća razonoda — kantor i njegov zbor. Kada on u hramu sluša pobožne pjesme, njemu se tada od veselja uzdiže duša u daleke-daleke visine.....

Takvim ljudima stoji samovar uvijek na raspoloženju. Pa i šames Mendel, sa dugom bijelom bradom, voli kadkada po koju čašicu; dešava se ali, da radi takvih gosti ni kapi čaja ne preostaje za mlađe pjevače; ovi bi se u takvom slučaju silno razljutili, pa bi najradije pobjegli i ostavili kantora na cjedilu, no ovaj bi jednim jedinim pogledom znao da umiri uznemirene uzbudene duše.

Jer kad Ruvke sa akustičnom vilicom nekoliko puta lagano udara po stolu, da dobije glas A, tad sve zamukne, nastaje grobna tišina i svi redom pobožna lica čekaju na početni znak. On znade da začara svakoga, svi ga slušaju bez iz ikakvog prigovaranja, pače dopuštaju, da ih psuje, muči i kožu guli, a to samo zato, što svi misle, da ono, što im kantor Ruvke pruža, nitko drugi dati ne može.

Kao što su za vremena faraona u Egiptu samo svećenici i kraljevi znali čitati i pisati, a ostalom je pučanstvu sve to bilo posve nepoznato, tako je i pjevanje nota u ono doba bilo za kantore i njihove pjevače velika tajna. U ono bi doba kantori svoje vlastite skladbe uvježbali sa svojim pjevačima i to na taj način, da bi oni svoje pjesme nastojali utuviti pjevačima u glavu. Kadgod bi kantoru pala na um kakva zanimljiva melodija, on bi smjesta znao sazvati svoj zbor, pa bi pred njim pjevao novu svoju umotvorinu, i to vrlo polagano, da bi pjevači mogli svaki pojedini glas razabrati; kantor bi ih toliko gnjavio, dok ne bi dobro naučili tu pjesmu.

No dešavalo se također, da je kantoru usred noći sinulo u glavu nekoliko zgodnih glasova, iz kojih bi stvorio novi »Haški-venu«, pa da ga ne zaboravi, skočio je smesta iz kreveta, probudio svoje pjevače, koji su onda — htjeli ili ne — morali u polusnu naučiti tu pjesmu.

K Ruvke-u dolazili su razni pjevači, da besplatno nauče čitanje nota, budući je on bio na glasu kao »poznavalac nota« i muzičar.

»Pjevanje nota« je za kantora tajna, koju nezna svatko; no iako su tu veliku tajnu kod njega već mnogi naučili, oni vam ne bi znali način, kako se stvara pojedini »tonart«.

Ovu je tajnu »tonarta« skrivao Ruvke čvrsto u sebi, baš kao u kakvoj zatvorenoj knjizi sa sedam pečata, koju kani sa sobom u grob ponijeti.

No dogodi se nešto sasvim neobično, čemu se nitko živ ne bi nadao, a još najmanje kantor Ruvke. Potonji je naime sam otkrio tajnu »tonarta«, a da to nije znao, pa je ona tako postala opće poznatom. Svakako je ovo »otkriće« najveća zasluga Leisera, jednog od kantorovih pjevača, koji je napokon u veliku tminu, u kojoj su svi lutali, unio svijetlo i to ono svijetlo, komu su se svi tako radovali.

Leiser vam je fina glava, dakako vrsni poznavalac talmuda, najbolji i najbistriji u Ješivi. Napustio je sve, t. j. školu, samo da postane pjevačem kod kantora. Doista — on je postao pjevačem i već kod Ruvke-a bio godinu dana, gladovao kao i ostali, obasut najrazličitijim psovkaama kao i ostali, on je ipak čvrsto ustrajao u svom poslu.

Glavno — naučio je pjevanje nota. Jedno ga je ipak mučilo, upravo peklo: htio se domoći tajne »tonarta«; ovu dakako nije mogao ni od koga da saznade, jer je za nju jedini samo kantor znao.

Njegovo je dugotrajno i mučno nastojanje ipak napokon urodilo željno očekivanim plodom. Dugo je razmišljao, kako bi na lukav način došao do tajne. To mu je doduše pošlo za rukom, ali je zato morao čitavu jednu zimsku noć u najvećem strahu pod kantorovim krevetom proboraviti. . . .

* * *

Šajke, tenorista i kantorova »desna ruka«, prisvojio si je sve kantorove manire i običaje, i to za vrijeme mnogo godina, otkako je kod njega u službi. Nosio je dugu kosu, koja se čak ramena doticala, samo da ga ljudi drže velikim umjetnikom, a posrebreni štapić držao je obično prema natrag. Kadgod je šetao ulicom, on je — oponašajući svog majstora — držao usta čvrsto zatvorena, a vrat mu je i ljeti i zimi bio pomno zamotan u vunenom šalu. To je bila značajka svih kantora onoga doba.

Oni su jednom riječju bili robovi svoga glasa, jer su vječno

živjeli u strahu, da ga ne izgube, pa su se zato čuvali svih nepogoda, koje bi mogle da uslijede.

U mjesecu je »Elulu« stupanj njihove »hipohonderije« dosegao svoj vrhunac. Oni vam uopće nijesu glasno odzdravljali, jer bi, sačuvaj Bože, povrijedili glas svoj, no ako su, recimo, idući ulicom susreli »rošhakola« ili »gabaja«, onda su dakako glasno pozdravljali »dobar dan«, ali bi se odmah sklonili u kakvu malenu uličicu, gdje bi neopazice usta k rukavu prignuli i sa tihim... a....e....i....o....u.... ustanovili, da li im je glasovni organ uslijed glasnog pozdravljanja povrijeđen.....

Tako je tenorista Šajke u svemu svoga majstora oponašao. Često je tukao mlade pjevače, te s njima grubo postupao, samo da stekne kantorovu veliku naklonost, i da na taj način dođe do tajne »tonarta«. On se pred svima hvastao, da mu je napokon ipak kantor obećao odati tajnu »tonarta«, i to samo zato, što dugo vremena već kod njega najzdušniji vrši svoju službu i što ima mnogo izgleda, da zaposjedne mjesto kantora uvećoj nekoj općini.

Kod pjevača vladalo je stoga veliko ogorčenje. Zar Šajke da bude sretni izabranik, koji će jedini doznati tajnu »tonarta«, a oni da i dalje lutaju po nesnosnoj tmini? Treba nešto da se uradi! Bude dogovoreno, da se marljivo uhodari, da se kantor i Šajke-a ne puštaju s vida i da se organizuje stalna straža, koja će često da se izmjeni i koja će vazda budnim okom paziti na onu dvojicu, što rade, gdje se razgovaraju, da bi se otkriću »tonarta« moglo prisluškivati, možda iza vratiju, pod prozorom, ili... ili čak..... čak pod krevetom!

Osnovana je urotnička družba. Svaki je pjevač imao određeno svoje mjesto, da bi što lakše mogao da uhodari, no sve bez uspjeha. Kantor je bio veoma oprezan. Govorio je Šajke-u: »Zrak još nije dovoljno čist, osjećam, da još nije nadošlo pravo vrijeme, da ti otkrijem svoju veliku tajnu. Mogao bi, sačuvaj Bože, netko da nas čuje, pa bi onda time bilo sve upropašteno, ostao bih kao pastir bez.....« Dalje nije smio da govori, jer tal mud veli: »Ne otvaraj usta za đavla.....« Ruvke je neprestano odgađao vrijeme svoga otkrivanja. »Još nije došlo vrijeme«, tješio je on Šajke-a, »danas još ne, počekaj malo..... strpi se.....« Budno oko urotničke družbe neprestano pazi. Ruvke je veoma uzrujan, boji se..... Ali Šajke nije napustio nade.....

Došao je napokon mali blagdan Hanuka. Ruvke je po dvojicu svojih pjevača odaslao u grad, da skupljaju od »balebatima« novaca i dobrovoljnih darova. Dobro opremljeni sa svjetiljkama i škrabicama lutali su oni do u kasnu noć po najvećem blatu; to im u dakako isplatilo, jer su već željno očekivali taj unosni dohodak. Bilo je kuća, gdje su pjevače nesamo novčano obdarili, već ih i čajem i slatkišima počastili. Pjevači su napose bili nagrađeni onde, gdje su — zamoljeni — pjevali »jomim-noroim« pjesme.

Ruvke je držao baš tu noć zgodnom, da otkrije Šajke-u tajnu. Čim su se pjevači kojekuda razišli, povrati se potajno Leiserke, ušulja se tiho u kuću kantorovu i dospe nekako u tamnu spavaću sobu, gdje se sakri pod krevetom.

U drugoj je sobi za velikim stolom sjedio Ruvke sa ženom i djecom — i svi igrali »trenderl«. Velika se galama djece umalo stiša, kad u sobu iznenada bane Šajke. Netom skoči Ruvke preplašen sa stolice i priđe došljaku ususret. Obojica nešto tiho prozbore, pa ostaviv sobu, uđu u pokrajnju — spavaću sobu.

»Šajke«, promrmlja tiho Ruvke, »ded' zatvori dobro kapke prozora; zapalit ćemo svijetlo, pa ne bih rad, da to tkogod izvana opazi«. Uvjerivši se kantor, da su kapci čvrsto zatvoreni, naloži Šajke-u, da zapali lampu.....

Ova veselo zaplamsa, a svijetlo padne upravo Leiseru u lice. To mu je strašno smetalo i nije znao, kako da se okrene na drugu stranu, a da ga se ne čuje. No dode mu u pomoć kućna mačka, koja mu upravo na noge sjedne.

Leiser je u tom času snažno odgurne, i ona pobjegne..... on pak upotrijebi taj momenat i okrene se.....

»Šajke«, reče ponovno zabrinuti Ruvke, »pogledaj sad, da li pod krevetom ne hodaju miševi!«

Leiseru je srce sve jače zakucalo.....

»Majstore«, reče Šajke, ja se..... znate..... bojim užasno pasa i mačaka..... napose miševa. Molim vas, bacite tu strašnu mačku iz sobe.....«

Sa srca Leiserova palo je veliko breme.....

Kad je mačka bila vani, reče kantor ponešto svečanim glasom: »Zakuni se, da ne ćeš nikomu — doklegod živiš — odati tajnu »tonarta«, koju ti sada kanim otkriti.

I zakle se Šajke imenom svoje pokojne majke, da će činiti onako, kako mu je zapovijedeno.

Ruvke ponovno upozori Šajke-a, da još jednom dobro pregleda sobu, da li se možda nije jedan od njegovih pjevača sakrio, bilo pod stolom, bilo iza peći, no kad je Šajke posvema kantora uvjerio, da u sobi nikoga nema, započne Ruvke otkrivanjem svoje tajne o »tonartima«.....

Leiser je nastojao, da što bolje čuje.Šajke je razrogačenih očiju i otvorenih ustiju slušao riječi kantorove i često je uzdahnuo..... »ah, Bože moj!« Ni onaj pod krevetom nije mogao dosta da se načudi.

»To da je ta velika tajna«, mišljaše Leiser i htjede glasno da se nasmije, »to je sitnica, posve jednostavna stvar, koju svako dijete razumjeti može.«

Najradije bi bio skočio napolje ispod svog skrovišta i pljunuo Ruvke-u — tom podlom lašcu i hvastavcu u lice. No on za to nije imao ni smionosti, ni odvažnosti.

Ne potraje dugo i Šajke ostavi vesela lica kantorov stan, misleći, da je popio čitavu mudrost ovoga svijeta. Prije svoga odlaska on se dakako morao još jednom zakleti, da ne će nikomu odati tajnu.....

Kantor još je dugo sjedio u tmici i razmišljao..... Cini se, da ga je pekla savjest, što je otkrio svoju tajnu »tonarta«. Osjećao se u istom položaju kao i Simson, koji je otkrio tajnu Delili i komu su tad krasne uvojke odrezali.....

»Jao meni, što sam činio«, jadikovao je Ruvke i u svom velikom gnjevu zgrabi sa stola tintarnicu i baci je o zemlju. Ova, puna tinte, odleti upravo pod krevet, pogodi glavu Leiserovu i sva se tinta po njegovu licu prosu.....

»Što zaboga uradih«, jadikovao je i nadalje kantor, na njegovo zapomaganje dolete u sobu žena i djeca — misleći, da mu se dogodila nesreća. On ljutit nije ni dao odgovora, već je skinuvši sa noge blatnu čizmu, bacio ovu pod krevet (koja naravno opet pogodi leđa Leiserova), svalio se na klupu, stenjao i jadikovao, i napokon zaspao. Njegovi pak — neznajući kakvo mu se zlo dogodilo, bdili su čitavu noć nad njim, tako da je Leiser, koji se osjećao sav isprebijanim, izgubio nadu, da pobjegne na slobodu. Pa da ne zaspri, i da ga ne otkriju, on je razmišljao o riječima proroka, o riječima Jezaje: »Svoja sam leđa izložio udarcima; nisam lice svoje skrivao od sramote, no svemoguća Bog će mi ipak pomoći.....« Čutio se strašno umornim, pa umalo da nije zaspao; no držao je, da bi ga samo »Gemara« sa svojim teškim raspravama mogla od sna odvraćati..... i on započne nazust da uči iz Baba Kama: »Idu li dva lončara natovareni loncima, jedan za drugim, pa — prvi padne, a drugi također, krivicom prednjega, a lonci drugoga se razbiju, tada prvi mora drugomu svu štetu nadoknaditi.....« Činilo mu se, da sluša prepirku o ovoj čitavoj stvari između rabi Johanana i rabi Jichaka..... a to ga je od sna spasilo. Dalje je prešao na raspravu »rabi Hanina sgan hakohanim«, da na taj način dočeka svitanje.....

Leiseru je uspjelo da se teškom mukom spase iz neugodnog položaja svog, jer je kantorova obitelj od umornosti zaspala.....

Slijedeći dan doznala je čitava družina kantorova za tajnu »tonarta«, dakako iz ustiju Leisera, pa se ono, čega se Ruvke tako silno bojao, napokon ispunilo. Napuste ga ubrzo svi njegovi pjevači, a siromašni kantor ostade sam, kao pastir bez svoga stada i gusle bez gudala.....

